

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIIJA.

Št. 1. (januar.)

LETO VIII.

VSEBINA :

UVODNIK. — *DR. JOSIP FERFOLJA* : AVTONOMIJA
ALI CENTRALIZEM? — *DR. H. TUMA* : SOCIOLOGIJA.
SV. JAKŠIČ : RAZREDNI BOJ IN AGRARNO VPRAŠANJE
V BOSNI IN HERCEGOVINI. — *PREGLED* : DIJAŠKI.
— — — — — ZADRUŽNI. — — — — —

UREDNIK IN IZDAJATELJ : Dr. ANT. DERMOTA V GORICI.

- - - LASTNIK : KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1911.

TISKA : „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina: Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštino vred,
za pol leta in za četr t leta so-
razmerno ; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.

NB! Kdor je z naročnino za l. 1910. še na dolgu, naj jo
nemudoma poravnal ! — — — — —

Kdor za l. 1911. ne pošlje naročnine vsaj do 20. febr.,
mu ustavimo list. Čas je že, da se tudi na Slovenskem
naročniki lista zavedo svoje dolžnosti ter ga plačujejo
kakor ga moramo plačevati tudi mi ; kajti pošteno ni,
sprejemati list, plačevati ga pa ne ! — — — — —

V slovenski politični terminologiji se je v zadnjih časih pojavilo novo pojmovanje: starini in mladini. V hiši domače slovenske politike je namreč zopet nastal spor mladih s starimi. Ta spor ni bil nič posebno novega niti ni prišel nepričakovano. Takih sporov smo doživeli že celo vrsto in vse bi bili lahko že naprej prerokovali in vse je doletel enak konec.

Značilno pa je, da se ti spori oglašajo le v liberalni stranki z večjo silo. Morda je to znamenje slabosti in notranje krize, v kateri se nahaja ta stranka; ali pa je morda kriza le — med mladino. Ali je to znamenje moči in zdravja?

V klerikalni stranki smo sicer tudi že doživeli take spore — n. pr., ko je nastopil dr. Krek in ko se je začelo po njem in z njim uveljavljati v ti stranki demokratičnejše načelo. Pred Krekovim nastopom je bila klerikalna politična stranka v resnici konservativna in zato tudi sterilna. Dr. Mahnič in Missia sta sicer dala ideje, ki naj bi osvežile suhoparno in enotvarno klerikalno politiko na Slovenskem, toda njih trud bi še dolgo ne bil imel uspeha, da ni nastopil dr. Krek. Ta pa je bil ob svojem nastopu mlad in je imel trde boje s konservativnimi voditelji klerikalne stranke. Saj je znano, koliko napora je moral premagati, predno je prepričal stare voditelje à la Povše, da bi splošna in enaka volilna pravica ne bila nobena nevarnost za klerikalno stranko. Znano je, da je dr. Krek tudi s svojimi gospodarskimi nauki — nele s političnimi — v svoji stranki zadel izprva na močan odpor konservativnih starinov. Nasprotovanje, ki ga je dr. Krek moral šele premagati v svoji stranki, je bilo tolikšno, da se je pri nekih volitvah proti kandidatu oficijelne, konservativne struje dr. Šusteršiču pojavil samostojen kandidat demokratičnejše struje in da je oni zmagal skoro s težavo! Brez zanimivosti pa gotovo ni, da so bili časi, ko se je dr. Šusteršič tiščal konservativnih voditeljev klerikalne stranke, dasi ni užival nikoli zaupanja dr. Missie, in da je dr. Krek nastopil javno proti njemu ... No, dr. Krek je zmagal v stranki s svojimi nazori — in ta edini spor »mladih s

starimi« med klerikalci je bil poravnan. Poslej takih sporov v ti stranki ni bilo več — do najnovejšega časa.

Kako pa je vendar to, da se v liberalni stranki spori med mladini in starini tako rekoč periodično oglašajo? Menimo, da bo vzrokov dovolj in tehtnih.

Ko je bila liberalna stranka v zvezi z nemškimi veleposestniki v kranjskem deželnem zboru, je bila tudi na višku svoje politične moči. Imela je največji vpliv v dežli — toda zagrešila je napako, da tega vpliva ni poizkušala vtrditi in ga zasnovati na globoke temelje, marveč da ga je le izkoriščala in eksploatirala. Ta stranka je takrat samo jemala, samo uživala svoj vpliv, ni se pa brigala zato, da si ga tudi zasigura in ohrani. Živela je politično iz rok v usta. Vsled tega je samo sebe kaj hitro izčrpala, zapravila vse plodovite ideje, kar jih je kdaj imela, in postala nerodovitna in konservativna.

Mlado življenje, ki cvete in klije v velikih mestih in ki se z njim seznanja mladi človek, ko pride na univerzo, je kaj kmalu razkrilo, da v tisti stranki, v koji so kasneje mladi inteligenti hoteli delati, pravzaprav ni več življenske energije. To jih je bolelo in zaželeli so, da bi bilo drugače. Kritikovali so, presojali in obsojali. Toda spoznali so tudi, da je stranka, ki že obstoja — pa če ima še tako pomanjkljivo in zanemarjeno organizacijo — vkljub temu že in še velika moč. In ko so obenem uvideli, da ga ni med njimi posameznika, ki bi mogel zasnovati novo politično formacijo, jim je prišel samosebi sklep, da poizkusijo uveljaviti sebe in svoja načela, pridobljena na tujem, v že obstoječi stranki. Da so šli ravno in naravnost v liberalno stranko, zopet ni bilo nič tako čudnega in nepričakovanega: vleklo jih je tja srce in vzgoja; morda tudi nada po ugodnem življenju in razmere, v katerih so pač živeli dotlej in v katere jih je vpregalo praktično življenje poklica. Ko pa jih je stranka sprejela vase, so zatonili in izginili. Če pa jih ni sprejela, so se ubili sami ali pa jih je ubila stranka.

Taki poizkusi so bili s Slovenskim Listom, z gospodarsko stranko (Nova Doba) in nazadnje z narodnimi radikalci.

Kje je krivda, da se ubijajo vsi poizkusi, izboljšati in poživiti liberalno stranko na Slovenskem? Krivda tiči v tem, da je mladi opozicionalni naraščaj prešibek duševno in materielno, da bi upognil odpor, ki ga imajo stari liberalci proti vsemu novemu in nenavadnemu. Krivda tiči v tem, da mladi sebi in svojim bolj-šim idejam ne zaupajo dovolj, pa tudi v tem, da se je obzorje

starih tako utesnilo in omejilo, da ne vidijo preko domačega dvorišča.

Okrog Slovenskega Lista so bile zbrane prvotno precej sposobne moči; toda med njimi je bilo premalo enotnega, kar bi jih bilo vezalo ožje in intimneje. Enotnega političnega prepričanja niso imeli. Vse, kar jim je bilo skupnega, je bila njihova nezadovoljnost z uradnim vodstvom liberalne stranke, ali bolje — z vodstvom zasebnega žurnala Slovenskega Naroda. Če bi ne bilo toliko gorenjske svojeglavnosti v redakciji Slovenskega Naroda, bi se tudi epizoda Slovenskega Lista ne bila pojavila. Samo malo je bilo treba premeniti smer! Načelne razlike ni bilo! No, Slovenski Narod se je že takrat čutil, da je na Slovenskem še vedno velika moč, pa je raje malkontente, v kolikor se niso hoteli popolnoma in brezpogojno podvreči, ubil politično, nego bi se bil le malo uklonil.

Z gospodarsko stranko se je zgodilo skoro enako. Malkontenti kverulanti, kavarniški posedači so tvorili nje jedro. Da bi bilo kakšno principiuelno nasprotje obstajalo med njo in staroliberalno stranko, tako črnih misli ni gojil nihče, niti ustanovniki stranke ne. Pravzaprav je bilo res čudno, zakaj so ustanovili svojo posebno stranko in zakaj so jo nazvali celo gospodarsko stranko. Poizkus se je obnesel še slabše, nego s Slovenskim Listom, in še klaverneje se je končal. Da bi bilo kdaj kaj resnega na tem poizkusu, ne moremo trditi, čeprav so bile debate in polemike po javnosti mestoma prav silovite. Ta primer se bi dal presojati edinole s patološkega stališča. Tudi če bi se bil posrečil, bi ne bil prinesel nič dobrega in novega. V tem slučaju so bili pač ustanovniki sami krivi, da se je gospodarska stranka izjalovila; kajti osebne simpatije in antipatije vendar ne odločujejo, je-li potrebna ali možna nova politična stranka. In pri gospodarski stranki ni bilo drugih motivov. Konservativcem pri Slovenskem Narodu in v vodstvu uradne liberalne stranke se takih naprednjakov in revolucionarjev ni bilo treba ustrašiti. Dovolj je bilo, da se je gospodarska stranka s svojo politiko osmešila sama — in je umrla. Zapustila pa ni za seboj niti najmanjše sledi. Niti toliko ne, kot poizkus s Slovenskim Listom, ki je pahnil v klerikalno stranko par sposobnih ljudi, par drugih pa pripeljal na pravo pot spoznanja — v liberalno stranko. Možje pa, ki so bili ustanovili gospodarsko stranko, niso v politiki pomenjali prav ničesar ne prej ne po- slej: izginili so in vode se so zgrnile nad njimi brez valovanja ...

In nedavno je nastopil zadnji poizkus: narodni radikalci so se vpisali med stare pravoverne liberalce. Ne vemo, ali so pre-

cenjevali svojo duševno in gmotno potenco, ali so to podcenjevali pri starih liberalcih. Vemo le, da nas je obšla žalost, ko smo izvedeli novico o vstopu radikalcev med liberalce. Preje so bili samostojni in neustrašeni, po vstopu pa hinavski in zahrbtni. Kakšne nazore so oznanjali preje, dokler jim ni še prišla nesrečna misel, da bi se inkorporirali v liberalno stranko, in kakšne so zagovarjali potem, da opravičijo ta vstop! Preje fanatični nasprotniki, sedaj zavratni prijatelji. Da, zavratni! Zakaj so radikanci vstopili med liberalce? Z neprikrivanim namenom, da se polastijo institucij in pozicij liberalne strane in da potem zavladajo oni. Na mislih jim je bila basen o ježu in lisici. Upali so, da ukanijo lisico. Upanje jih je varalo začasno. Menimo, da za vedno.

Narodnoradikalna struja — dokler je bila struja — je obetala mnogo. Če bi bila ostala odkritosrčna in samasebi dosledna, bi bila tudi lahko mnogo nad uresničila. Če bi bila narodnoradikalna struja vstrajala na prvotnem potu in skrbela neprestano za to, da si osnuje globoke temelje s prosvetnim, kulturnim delom, bi ji tudi lepa politična bodočnost ne bila mogla oditi. Zakaj le na taki podlagi se da zasnovati organizacija, ki si pridobi in ohrani veljavo in vpliv za cele generacije. Narodnoradikalni struji ni šlo za vpliv, ampak za momentalno moč. Tu ji je pa izpodletelo — in sedaj nima ne vpliva ne moči, marveč je diskretirana na vseh koncih in krajih.

Človek se nehote vprašuje: čemu so obešali narodni radikanci pred svojo prodajalno tako imenitne napise in v neharmoničnih barvah, če so mislili tako žalostno skleniti? ali si niso bili svesti že iz početka notranjega nesoglasja med Klofáčem in Masarykom? ali so ime onega rabili zato, da so se zdeli radikanci, ime tega pa zato, da bi bili v očeh resnega občinstva spoštovanja in uvaževanja vredni? Ali ne priča o ti notranji površnosti in razdvojenosti tudi to, da so izprva, ko so vršili v praktičnem življenju kulturno delo, slavili za svoj vzor češke narodne socialiste (Klofáč), pozneje pa, ko so začeli ponesrečeno politično delo, so se vedno raje sklicevali na Masaryka in se nazivali njegove učence? Ako pa to ni bila razklanost v duši, je bilo pa licemerstvo.

Pa čemu rekrimacije, ko je že bankerot?! Eno samo vprašanje še ostaja: Recimo, da bi bila narodno radikalna struja vztrajala na prvotni svoji poti in da bi se ne bila dala zavesti na politično stezo, — ali bi bila nudila toliko novega in samoraslega, da bi bila kdaj mogla ustanoviti novo politično organizacijo? In tu ni drugačnega odgovora, nego nikalni; kajti manjkalo li je enotnosti in ubranosti, pa tudi toliko naprednosti in modernosti,

da bi vsaj dosegala slovenske klerikalce in da bi mogla z njimi tekmovati. Če si bo mogla pomagati z novo znanstveno revijo, o tem bomo sodili pozneje.

Za danes sklepamo s sledečim: Opetovano smo že imeli priliko naglašati, da naše socialne, kulturne in gospodarske razmere ne dopuščajo drugačnega razvoja v politiki, nego n eni strani klerikalna, na drugi pa socialno demokratična stranka. Srednjega nimamo. Ako bi imeli toliko buržoazije, da bi sama bila lahko političen faktor, potem bi bila možna in opravičena še tretja — srednja — politična formacija, stranka meščanstva. Tega ni. Zato se bodo polagoma morali tudi tisti inteligenti, ki menijo, da sodijo v kakšne višje sfere bodisi po svoji izobrazbi in svojih študijah, bodisi po svoji socialni stopinji (ravno v tem se pa motijo!), privaditi misli, da drugje rešitve na Slovenskem niti zanje ni, nego v socialni demokraciji, sicer zapadejo klerikalizmu! Dejstvo je pač, da socialistični svetovni nazor prehiteva in bo prehiteval vsak buržoazni svetovni nazor — »um eine Pferdelänge«. Iz tega pa sledi le z nujnostjo, da mora socialistični ideji ostati prvenstvo in zmaga!

X.

DR. JOSIP FERFOLJA:

Avtonomija ali centralizem?

Spor med avtonomisti in centralisti je začel zanimati že širšo socialistično javnost v Avstriji in izven nje. Naše slovensko delavsko časopisje se je dosedaj le malo ali nič bavilo s tem sporom, in to je modro, kajti za nas še nima tiste akutne važnosti, kakor jo ima za češke in nemške sodruge; tudi smo mi večinoma enostransko informirani, ker so nam nemški viri pristopnejši od čeških. Zato pa je pametno, če smo umerjeni in previdni v svojih sodbah. Naši strokovni časopisi so se sicer brezpogojno izrekli za centralizem, tudi so slovenski delegati na dunajskem strokovnem kongresu glasovali za poostreno resolucijo čeških centralistov; toda za »Rdeči Prapor« zadeva že ni tako enostavna, zanj se glasi problem: »ohraniti enotnost strokovnih organizacij, ne da bi pri tem trpela enotnost stranke.« »Rdeči Prapor« o b ž a l u je spor v strokovnih organizacijah, a naši strokovnjaki o b s o j a j o — češke sodruge.

Jaz menim, da sporna zadeva še ni godna za polemiko v našem dnevnem časopisju, a da je pač potrebno pomeniti se o tej stvari nepristransko in stvarno v naši znanstveni reviji.

Predvsem se hočem izogniti izrazu, ki se dosledno rabi v nemško-socialističnem časopisju na naslov čeških sodrugov, izrazu »separatizem«. To nazivanje ni primerno in ne odgovarja dejanskemu položaju, vzbuja pa nehotè v nepoučenih sodrugih mnenje, kakor da so češki sodrugi povzročili sedanji aktualni spor in, odtujivši se ostali socialistični družini v Avstriji, odcepili se nedavno od avstrijske socialistične celokupnosti in zagrešili bogve kake pregrehe na škodo socializma. Pa vendar je stvar nekoliko drugačna.

Pred kakimi 30 leti je bilo socialistično gibanje v Avstriji še le v povojih. Ni bilo ne političnih, ne strokovnih in ne gospodarsko-zadružnih organizacij. V izobraževalnih društvih je tekla zibel socializmu, od tam se je širil dolgo socialistični duh. Ta društva so tu in tam tudi podpirala svoje člane in tako opravljala posel strokovnih organizacij. Polagoma pa se je začelo vendarle napredovati, delo se je razdelilo in tako so počele vstajati razne organizacije: politične, zadružne in strokovne. Tudi so te organizacije, v prvi vrsti strokovne, izkušale strniti se v višje celote, v d e ž e l n e z v e z e.

Češko delavstvo se je razvijalo v težjih razmerah kot nemško. Birokatično-centralistična in germanizatorične namere zasledujoča vlada nemškega meščanstva ni preganjala le češkega narodnega gibanja, ampak je tiščala k tlom tudi češko delavstvo. Posebno hudo je bilo v letih 90tih. Iz političnih vzrokov je dunajska vlada razglasila leta 1893. v Pragi izjemno stanje, ki je trajalo dve leti in je oviralo v svobodnem razvoju v prvi vrsti češko delavstvo. Prišel je še drugi sovražnik, češko meščanstvo, ki je hotelo udušiti v kali češko socialistično-delavsko gibanje in je v ta namen ustanovilo proti socialistom n a r o d n o - s o c i a l n o delavsko stranko.

Še nekaj je, česar ne smemo prezreti. Češko delavstvo je čutilo od nekdanj nele narodno-politični, ampak tudi socialni pritisk od nemške strani. Češki človek je podedoval od svojih pradedov odpor in nezaupanje proti Dunaju. Nemško-dunajski vladarji so uničili samostojno in nekdanj toli slavno češko državo in porobili narodno-politično za več stoletij ves češki narod. Tudi v duševnem oziru je prišlo obilo trpljenja s cesarskega Dunaja. Češko reformacijo, češkega husitskega duha, ki je zahteval moralno prerojenje cerkve in njenih udov, je ubila katol. jezuitska protirefor-

macija, koje glavni podporniki so bili nemški dunajski vladarji. In ko je češki narod, probujen po modernem revolucionarnem duhu 18. in 19. stoletja, vstal iz političnega in kulturnega mrtvila k novemu življenju, ni mogel nikdar pozabiti, da je bil njemu nemški Dunaj od nekdaj sovražen. In v modernem kapitalističnem gospodarstvu češki delavec čuti sedaj poleg socialnega tudi narodni pritisk od kapitalista, ki je bil v početku skoro izključno in je dandanes še večinoma nemško-nacionalnega veroizpovedanja.

To je bilo potreba povedati, da se bo razumel oni odpor, ki ga je čutil češki proletariat že od prvega početka proti oni strogi centralizaciji strokovnih organizacij, ki se je izkušala oživotvoriti z Dunajem kot središčem početkom let 90 tih. Jaz vidim v tem odporu neodoljiv nagon k samostojnosti, ali če hočemo, nekoliko tistega puntarskega duha, ki je od nekdaj last vsega češkega naroda. Češki proletariat je tudi n. pr. bolj nagnjen k politiki kot ostalo avstrijsko delavstvo; v svojih vrstah šteje absolutno večje število politično organiziranih članov kot pa strokovno (135.000 nasproti 120.000), nasproti ostalemu avstrijskemu delavstvu pa relativno največje. In tako se je zgodilo, da vse avstrijska strokovna komisija, ki se je ustanovila leta 1893. na Dunaju, ni imela tistega vpliva na češko delavstvo kot na delavstvo ostalih narodnosti. Leta 1896. je štela le 4000 čeških članov. Tudi je komisija po očitaniu čeških sodrugov češke organizacije preveč zanemarjala. Leta 1896. je pa že prišlo do izrecnega spora na strokovnem kongresu na Dunaju. Češki delegati so zahtevali sledeče:

1. Strokovna komisija naj izvoli dva tajnika, eden njih mora biti popolnoma zmožen češkega jezika.

2. Češkemu tajniku se naj naloži poleg drugih poslov posebno še pripravljanje statistike za potrebe čeških sodrugov, kojim naj grè tudi v vsem primerno na roko.

3. Nele pri centralnih zvezah, ampak tudi pri deželnih in okrajnih naj se po potrebi nastavljajo sodrugi, ki so zmožni češkega, poljskega, slovenskega in italijanskega jezika.

Te zahteve so bile odklonjene od kongresa (odločili so seveda delegati nemških sodrugov, izmed kojih se je edini Adler zavzel za češke zahteve), in zato so si češki sodrugi ustanovili l. 1897. v Pragi svojo Češko-slovansko strokovno zvezo.

V to zvezo je vstopila večina strokovnih organizacij iz Češkega, dočim so moravske, šleske in nižje-avstrijske strokovne organizacije češke ostale skoro izključno pri centralni or-

ganizaciji na Dunaju včlanjene. Komaj letos so bili prvič na češkem strokovnem kongresu v Pragi zastopani češki sodrugi iz vseh teh dežel, ker se je letos vsled novih sporov, kakor bomo pozneje videli, prikljopilo še precejšnje število centraliziranih organizacij k češki — avtonomni v Pragi.

Razmerje med centralno strokovno komisijo na Dunaju in češkoslovensko v Pragi se je pa kmalu ublažilo, tako da je prva drugo pripoznala in da sta mirno delovali druga poleg druge. Tudi je imela češka komisija na mednarodnem strokovnem kongresu svoj glas in sedež. Pri skupnih vprašanjih sta se obe komisiji vedno našli; skupen nastop je omogočil tudi ustroj strokovnih organizacij na Češkem, v kojih so prevladale samostojne deželne zveze. Te zveze so se pa začele v letih 1900—1904 centralizovati, zato ker je silila k temu koraku velika industrijska kriza, ki je takrat v nekojih strokah nastala.

Ker so si pa zveze izgovorile neko gotovo samostojnost in tudi članstvo pri češki komisiji, se poslednja ni postavila proti tej centralizaciji in jo je v nekih slučajih še celo podpirala. Ko so pa bile te organizacije enkrat centralizirane, hotela je dunajska strokovna komisija izvesti centralizacijo do skrajnosti, navajajoč v obrambo svoje taktike sledeče razloge:

V vsaki državi je potrebno, da se strokovne organizacije upravljajo in vodijo enotno in z enega mesta. Treba je najozje združitve proletariata v strokovnem boju, treba je, da se vsa finančna moč organizacij steka v eno samo blagajno; kajti edino na ta način je mogoče zmagati v boju proti podjetniškim organizacijam.

To načelo je zagovarjal zastopnik dunajske vseavstrijske komisije na mednarodni konferenci strokovnih tajnikov v Amsterdamu l. 1905. in dosegel, da je konferenca izključila češkega delegata, ne priznavši mu več mandata in pravice, zastopati češke organizacije na mednarodni konferenci, in sprejemši pravilo, da smejo na isti biti zastopane le avstrijske kot take, ne pa češke organizacije posebej.

Ta izključitev je naravno poostrila razmerje med centralnimi in avtonomnimi organizacijami. Dunajska centrala je šla sedaj z večjo energijo na centralizacijsko delo, ko je imela na svoji strani avtoriteto mednarodne konference. Proglasila je brez ovinkov, da bo odslej dosledno centralizirala organizacije, a da se bo pri tem tudi ozirala na jezikovne potrebe članstva. Češka komisija se je hotela poravnati na način, da ne bi pri tem izgubila svoje samostojnosti. Centrala na Dunaju pa že ni več ho-

tela sprejeti nobenega takega kompromisa. Spor se je tikal mnogo praktičnih vprašanj. Čehi so tožili, da jih dunajska centrala zanemarja nele v jezikovnem oziru ampak tudi v gospodarskem; očitali so centrali, da je preveč birokratična, da pri njej več veljajo od nje same nastavljeni in plačani strokovni tajniki, nego članstvo oziroma od tega izvoljeni odborniki. Tudi so se križali nazori glede prispevkov, podpor in uredbe organizacij; posebno so se te difference pokazale pri strokovnih gibanjih. In tako je bila pot pripravljena, da so se začele ustanovljati nove samostojne češke zveze, ki so se popolnoma strnile v praško centralo. Pravim, popolnoma, ker so prej, četudi centralizirane, bile včlanjene pri praški strokovni komisiji, koja je namesto dunajske dobivala prispevke od čeških članov. Ti prispevki so se prvotno pošiljali od dotičnih strokovnih organizacij direktno v Prago, pozneje pa so dunajske centrale dosegle, da se je to odračunavanje vršilo potom njih samih.

Vsakokrat, ko so je osamosvojila kaka organizacija, je nastalo naravno razburjenje na obeh straneh. Začele so se dogajati prav grde reči, ki nikakor ne odgovarjajo socialističnim načelom. Tu in tam so se prestopale meje vsake dostojnosti. Zlasti je osamosvojenje kovinarjev lanskega leta močno razburilo duhove. Dunajska strokovna komisija je pa ustanovila v Pragi z očitno ostjo proti češki strokovni komisiji svojo filialko.

Spori med centralistično in avtonomistično tendenco so pa stopili v akutno krizo najpoprej na Moravskem v letošnji spomladi. Tu je vel močan centralistični duh tudi med enim delom čeških sodrugov. Vpliv dunajskih central in dunajske strokovne komisije je bil med češkimi sodrugi tu najmočnejši. Na Moravskem so bili pri vseh važnejših strokovnih institucijah nemški sodrugi na vodilnih mestih, odnosno so jih popolnoma ovladali, četudi je bilo članstvo po ogromni večini češke narodnosti. En del češkega delavstva, med tem tudi centralistični tajniki, se ni nič izpodtikal nad tem položajem, a večina je zahtevala enakopravnost z nemškimi sodrugi, češ, da je dovolj zrela, da sama vodi posle češkega delavstva, in je tudi dosledno prevzemala vajeti v svoje roke. Zopet nov povod za spore. Od centralistično mislečih nemških in čeških sodrugov se je avtonomistom začel očitati nacionalizem. Počilo pa je 3. in 4. aprila 1910, ko sta se sklicali v Brno istočasno dve konferenci, ena centralističnih strokovnih skupin, druga avtonomističnih. Prva se je izrekla za najstrožji centralizem, povdarjajoč gospodarsko mujnost istega in mnenje

da je vsaka druga oblika strokovnih organizacij separati-
stična in organizacijam škodljiva.

V tem trenutku je dunajska centralna strokovna komisija očitno nastopila v boj proti češkim avtonomistom in sicer ne samo na strokovnem, ampak tudi na političnem polju. Tudi politični činitelji nemških sodrugov so se jej pridružili, izprva bolj mirno in stvarno, pozneje vedno ostreje in nestvarno. Naravno je tudi politična stranka čeških sodrugov stopila iz rezerve in se izjavila za avtonomiste. Najhujše pa je bilo to, da se je z denarjem dunajske strokovne komisije začel v Brnu izdajati češki list »Proletář«, po imenu le vsestrokovni list češkega centralistično mislečega delavstva, v resnici pa naperjen tudi proti enotnost čeških političnih organizacij. Centralisti s »Proletářem« na čelu so očitno začeli zasledovati politične tendence in so začeli ustanavljati svoje posebne politične organizacije. Avtonomisti in z njimi cela češka politična stranka ni ostala dolžna odgovora. Ona, ki je početkoma izjavila, da so ji enako ljube vse organizacije, da prepušča vsakemu sodrugu prosto voljo, za katero obliko dase odloči, ona je sedaj tudi očitno začela podpirati avtonomistične težnje strokovnih organizacij. Eni so torej hoteli razbiti politično organizacijo češke stranke, drugi pa centralno obliko strokovnih organizacij.

Znano letošnje glasovanje nemških sodrugov v državnem zboru proti resoluciji Stankovi, ki je zahtevala za zasebne češke šole na Dunaju (Komenskega šole) isto državno podporo, kot jo uživajo nemške zasebne šole na jugu, — je le še prililo olja v ogenj razdraženih duhov.

Ko da njski mednarodni socialistični zbor (28. avgusta do 3. septembra 1910 tudi ni prinesel rešitve. Dunajska strokovna komisija je spravila strokovni spor v Avstriji na debato in zahtevala poostritev stutgartske resolucije gledé strokovnih organizacij. Na mednarodnem socialističnem zboru v Stutgartu l. 1907. se je namreč sprejela resolucija, ki so jo tako centralisti kakor avtonomisti razlagali vsak po svoje. Eni so trdili, da zahteva enotnost stranke, drugi pa da enotnost strokovnih organizacij v eni državi. Resolucija je bila torej nekako dvoumna. Da se odstrani vsak dvom, je kodanjski zbor na predlog avstrijskih centralistov odločil za enotnost strokovnih organizacij v državi in še dostavil, da se ne morejo uveljavljati pri tem vsestranski oziri na jezikovne potrebe raznih narodnosti v državi. Tudi je določil da mora mednarodni biro iti eni kakor drugi stranki na roko zato, da se doseže sporazum. Češki avtonomisti so ostali na zboru

osamljeni. Zaman so izkušali prepričati zbor, da zahteva narodnostna mešanca v Avstriji posebne ozire tudi gledé oblike socialističnih strokovnih organizacij, zaman so izkušali doseči, da se sporna zadeva najprej temeljito prouči po mednarodnem biroju in prinese še le potem v končno rešitev na prihodnji mednarodni zbor. Kodanjski zbor je odločil takoj. K temu sklepu je veliko pripomogel osebni vpliv in avtoriteta Adlerjeva, ki je proglasil, da zahteva to odločitev v imenu 118.000 čeških centralistično mislečih delavcev.

Avtonomisti so šli razočarani domov, in spor, ne da bi se ublažil, se je še poostril. Na eni strani so se še bolj krhale centralne organizacije, število »separatistov« se je začelo množiti, na drugi se je izkušalo (posebno v Brnu in Pragi) z ustanovljenjem posebnih političnih contra-organizacij zadeti avtonomizem do živega. Pokazalo se je pa kmalu, da Adlerjeva izjava na kodanjskem zboru vendarle ni odgovarjala dejanskemu položaju: da se češki avtonomisti ne dajo kar tako ukloniti s kakšno krepko resolucijo, in da stoji večina češkega proletariata za njimi.

Spor se je polagoma tako poglobil in razširil, da je razsodnejšim sodrugom odprl oči k spoznanju, da tako dolgo ne more in ne sme iti, ker bi sicer imel usodepolne posledice za celo avstrijsko socialno demokracijo. Adler sam je začel miriti centraliste in rotiti jih, naj puščajo politično stranko čeških sodrugov pri miru. Tudi državna strokovna komisija je popustila od svojega intransigentnega stališča in je predložila zadnjemu vseavstrijskemu strokovnemu zboru na Dunaju (od 17—23. okt. 1910) resolucijo, v koji se zahteva le enotno vodstvo strokovnih bojov in ena blagajna za nje. Zbor je sicer na pritisk čeških centralističnih tajnikov poostril to resolucijo in zahteval tudi enotnost strokovnih organizacij sploh, toda ni kazal več tiste nespravljlivosti, kot so jo kazali prej centralisti, priznal je nujno potrebo sprave in kompromisa in naložil strokovni komisiji, da se pogaja s češkimi avtonomisti. Tudi češki strokovni zbor, ki se je vršil v dneh 31. oktobra in 1. in 2. novembra 1910, je pokazal vso dobro voljo za spravo, pripoznal potrebo enotnega postopanja v strokovnem gibanju, a obenem vstrajal pri zahtevi samostojnih organizacij. In tako je bila pripravljena pot za spravno akcijo, kojoj je uprizorila celokupna strankina eksekutiva. Bistvo sedanjega spora med centralisti in avtonomisti preciziram na kratko v sledeče:

Centralisti trde, da je za strokovne organizacije v vsaki državi potrebna popolna enotnost, eno vodstvo, ena blagajna.

Kapitalisti se združujejo in organizirajo iz cele države skupaj v eni fronti nasproti delavstvu; radi tega se delavstvo ne sme cepiti po narodnostnih frakcijah, marveč se mora strniti v še tesnejšo zvezo med seboj, da bo mogla premagati združene kapitalistične organizacije. Tendenca gospodarskih bojev gre za tem, da se razširijo teritorialno in objemajo vedno večjo maso bojevnikov. Gospodarski boji v prihodnosti se bodo bili med mogočnimi podjetniškimi zvezami na eni strani in močnimi delavskimi organizacijami na drugi strani. Zato je potreba centralistične oblike strokovnih organizacij dana sama po sebi.

Avtonomisti ne zanikajo te evidentne tendence strokovnih bojev, a trdi, da na delavski fronti ni izvedljiva stroga centralizacija posameznikov. Stara mednarodna svetovna internacionalna se je dvakrat razbila, ker je hotela iz enega središča voditi proletariat celega sveta; pokazale so se take težkoče, da jih ni bilo mogoče premagati. Tudi potrebna ni taka centralizacija, zadostuje svojemu namenu popolnoma centralizacija posameznih na sebi samostojnih skupin, centralizacija teles. Posamezne avtonomne skupine naj se razvijajo popolnoma samostojno, le za slučajne potrebe naj se že v naprej določijo pravila za skupen nastop.

Avtonomisti polagajo večjo važnost na enotnost socialističnega gibanja sploh in smatrajo za enostransko in pomanjkljivo enotnost samo strokovnega gibanja. Če so politične organizacije za vsak narod avtonomne, morajo biti tudi strokovne in združne avtonomne. Delitveni princip bodi vsaka narodnost, ki naj združuje v sebi eno samo enotno socialistično stranko, vsebujočo politične, strokovne in združno-gospodarske organizacije. Le tako more stranka imeti življenjsko moč v sebi in sposobnost za daljši razvoj. Ako že imamo narodno avtonomijo na programu, izvede se naj na celi črti tudi v praksi. Strokovna organizacija daje stranki življenjski sok, brez kojega ni življenja. Le če je cela stranka edina in enotna, more ustvariti sebi trajno in trdno pozicijo v masi naroda. Gre torej edinole za obliko organizacij, ne za princip, gre za to, ktere so bolj praktične, ktere bolj odgovarjajo potrebam socialističnega gibanja. Mi trdimo, pravijo avtonomisti, da so naše samostojne organizacije bolj primerne za nas nego centralistične. Pustite nas, da to dokažemo še bolj, nego smo doslej. Članstvo samostojnih čeških organizacij je naraščalo od l. 1905. neprenehoma; takrat je štelo 21.000, l. 1906: 33.931, l. 1907: 40.757, l. 1908: 38.356 (tega leta je padlo število vsled gospodarske krize),

a l. 1909 pa: 40.945 članov. Letos je pa na novem brnskem strokovnem shodu in Pragi bilo zastopanih 60.796 članov. Strokovnih časopisov imajo te organizacije 38 z naklado od 50 do 10.000 izvodov.

Še nekaj. Češki sodrugi se ne strinjajo s takozvano »Hofgängerei« in tudi bridko prenašajo nezanesljivo politiko nemških sodrugov v vprašanju čeških manjšinskih šol. Predno se tudi tukaj nazori ne izčistijo, ne bo miru. Mi smo se odrekli vsakemu oportunistu, pravijo opravičeno češki sodrugi; mi smo, zvesti svojemu socialističnemu principu, vrgli med staro šaro ono, kar je bilo češkemu narodu najdražje, češko državno pravo. Nakopali smo si zato sovrašтво v celem narodu; češko meščanstvo je ta naš korak temeljito izrabilo z ustanovitvijo konkurenčne organizacije v delavstvu samem. Otrsite se tudi vi, kličejo na adresu nemških sodrugov, dosedanjih ozirov in dosedanjega oportunizma in izjavite se brez ovinkov in brezpogojno za češke manjšinske šole.

Kakor smo torej videli, boj v strokovnih organizacijah ni boj za socialistični princip, marveč le boj za obliko organizacij. Gre le za to, ktera oblika je v danem slučaju bolj potrebna in praktična, ali avtonomna ali centralistična.

Dobra polovica češkega proletariata se navdušuje za avtonomijo, in politično vodstvo stranke je tudi njen goreči zagovornik. Pri drugi polovici, ki je centralistično organizirana, pa se drži en del bolj pasivno. Nekateri tudi ne vedo, kako bi centralizem, kakor se prakticira, spravili v soglasje z narodnostnimi potrebami. Zadnji vseavstrijski centralistični strokovni kongres na Dunaju je n. pr. odbil zahtevo čeških delegatov centralistov, naj se pri sestavi osrednje strokovne komisije vpoštevajo narodnosti, in odločil, da so pri volitvah v komisijo merodajni izključeno strokovni oziri; to ni bilo vseč niti češkim centralistom, ki so kmalu nato na mekem shodu v Pragi sicer hvalili centralizem, a obenem utemeljevali potrebo narodnostnega zastopstva v strokovni komisiji na Dunaju.

Nekako izjemno stališče zavzemajo češki železničarji. Ti so sicer organizirani v centralističnem strokovnem društvu, a so dosegli v centralni organizaciji toliko prostosti in samouprave, da se pravzaprav ne morejo prištevati več strogo k centralnim organizacijam, marveč že bolj k avtonomnim. Z ozirom na to in z ozirom na specialni gospodarsko-strokovni položaj čeških železničarjev, ki so odvisni od enega samega gospodarja v državi, železniškega ministerstva, in z ozirom na značaj železničarske

službe same, ki naravnost zahteva centralizacijo, češka politična stranka priznava pri železničarjih centralistično obliko kot primerno in pravo.

Baš iz tega zadnjega pojava je razvideti, da češki avtonomisti niso tako črni kot jih slikajo, in da bi se gotovo oprijeli centralizma, kakor hitro bi ga zahtevala gospodarska nujnost. Dosedaj se ta potreba ni pokazala, in avtonomistom tudi ne moremo dokazati, da je njihova samouprava škodovala strokovnemu gibanju. Zato je najbolje, da puste za sedaj eni in drugi počivati neplodno prerekanje, in da se predvsem napravi mir v organizacijah, da se ne bodo centralisti in avtonomisti gledali več kot pes in mačka, marveč kot bratje, ki so si izbrali različna pota, a streme vseeno vsi za istim ciljem. Po eni strani si morajo centralisti izbiti iz glave misel, da bodo upognili avtonomiste z diktatom, po drugi strani pa morajo tudi avtonomisti popustiti od svojega stališča.

Izraz temu spoznanju in tej potrebi je dala pravna konferenca, ki se je vršila med obema taboroma dne 13. in 14. listopada v Pragi in nadaljevala na Dunaju dne 15. grudna t. l.

Češka avtonomna komisija je v Pragi predlagala, da

1. se ustavijo vsi prepiri in napadi med organizacijami in vsak poizkus razbiti enotnost češke politične organizacije;

2. se ustvari vzajemnostno razmerje avtonomnih in centralističnih zvez, ki naj bi enotno postopale pri mezdnih gibanjih;

3. se omogoči češkim zvezam priznanje in zastopstvo v mednarodnih strokovnih zvezah;

4. se izvolijo skupni odbori, ki naj nadzorujejo enotno postopanje obojih organizacij.

Dodatno je predlagal Adler, da se naj ustanove take organizacijske uredbe, ki naj — ustanovljene iz obeh taborov — zagotove trajno in enotno vodstvo strokovnih gibanj in enotno upravo njim potrebnih sredstev.

Centralistična strokovna komisija je na Dunaju glede strokovnih gibanj sprejela Adlerjev predlog in ga na drobno razvila, a ne držeč se strogo načela enakopravnost si je pridržala zase nekaj več ingerence v strokovnih zadevah.

Za organizacijo zahteva dunajska komisija, da se sedaj obstoječe centralne organizacije ne smejo cepiti niti razbijati in v tistih krajih, kjer obstojajo centralne, se ne smejo ustanavljati nove avtonomne skupine. Avtonomne organizacije naj omeje svoj delokrog le na češki del Češkega.

O vseh teh predlogih se je mnogo razpravljalo na obeh konferencah in končno določilo, da se imajo predložiti organizacijam

v diskusijo. Ko se dobe dotični odgovori, se skliče zopet nova konferenca.

Upati je, da bodo imele te konference ugoden uspeh; saj se na obeh straneh povdarja potreba po miru in složnem delu. Tudi naši socialistični žurnalisti in znanstveniki so začeli ubirati milejše strune in popuščati od svojega intransigentnega stališča. V zadnji grudnovi številki »Kampfa« sta n. pr. Braun in Bauer napisala dva članka, kojih sem se naravnost razveselil zbog njihovega pomirljivega in stvarnega tona. Reklo bi se skoro, da v njih nekako zagovarjata predloge centralne strokovne komisije, četudi gresta še dalje od njih. Posebno je razveseljivo, da je Bauerja zapustila prejšnja bojevitost, ki je več škodovala kot koristila dobri stvari. Oba pa naravnost oficieľno priznavata avtonomne organizacije in se zadovoljujeta »če bodo organizacije le skupno udarjale, dasi bodo marširale posebej«. Glede strokovnih bojev zahtevata tudi enotno vodstvo in enotne fonde, a za oboje višje organizacijske tvorbe, ki pa naj bodo sestavljene na podlagi stroge enakopravnosti iz obeh taborov.

Končno zagovarjata ravnotako razdelitev kompetence avtonomnih in centralnih strokovnih organizacij, a tudi tu sta bolj dosledna od predloga centralne komisije in zahtevata, da se tudi centralne organizacije na notranjem Češkem popolnoma umaknejo avtonomistom.

Meni se zdi, da bo največja težkoča za sporazum točka o razdelitvi kompetence. Stališče centralne komisije mi je v tem pogledu naravnost antipatično: avtonomisti naj žrtvujejo centralizmu vse svoje organizacije na severnem Češkem, na Moravskem, v Šleziji in na Nižje Avstrijskem (Dunaj), a centralistične organizacije naj še nadalje obstojajo i na notranjem Češkem. Še Bauerjevo gotovo bolj dosledno stališče je za avtonomiste težko sprejemljivo.

Po drugi strani je pa od avtonomistov pričakovati, da se zavamejo ne samo za enotno postopanje v strokovnih gibanjih, ampak tudi naravnost za enotne in stalne institucije, ki bodo vodile strokovna gibanja in upravljale za nje določena denarna sredstva.

Prvi pogoj za doseg sporazuma, kar se ne more dovolj priporočati obema strankama, je pa ta, da se razburjeni duhovi tu in tam pomirijo, da prenehajo nedostojni in nesocialistični napadi na posamezne osebe in organizacije in da se skupnim delavskim koristim žrtvujejo vse ostale zahteve in ambicije.

Slovenskim socialistom ni treba, da si belijo glave radi oblike strokovnih organizacij. Za dogleden čas so edino primerne za nas centralistične organizacije, daljno prihodnost prorokovati pa je brezpomembno. Eno pa je, kar za sedaj smemo in tudi moramo zahtevati od centralnih organizacij, in sicer nele v imenu socialističnih principov in sklepov socialističnih zborov, ampak v imenu žive in nujne potrebe slovanskega delavstva: malo več demokratičnega duha in nekoliko več zmisla za naše narodnostne in kulturne potrebe.*)

DR. H. TUMA:

Sociologija.**

V prvič 1910 sešel se je znanstveni kongres sociologov, slovenski učenjak izdal je obširno knjigo sociologije. Preminil je po lastni volji mož, ki je iz graškega vseučilišča vzbujal posebno v Avstriji pozornost nase kot sociolog samostojne šole in ki je posebno na slovensko akademično mladino imel mnogo vpliva.

Nemška znanost dolgo ni hotela priznavati samostojne vede sociologije. Socialno znanstvo imenovala je vse vede, ki so se nanašale na človeško družbo.

Gumplovicz smatra kot najvišjo nalogo filozofije, da nam podaja enotno vesoljno svetovno podobo, ter dostavlja, da so o tej nalogi vsi filozofi edini. Ako naj filozofija vzdržuje podatke vseh posameznih ved v celotnem okvirju, potem bi se dejanski ne vedelo, zakaj bi sociologija po trditvi istega učenjaka bila posebne vrste filozofija. V prav velikem protislovju je isti učenjak z uvodnimi besedami in svojimi zadnjimi stavki, kjer pravi, da sociologija utegne filozofijo kot dosedanjo kraljico ved sneti s prestola in zasesti nje mesto.

S svojo cenitvijo sociologije je Gumplovicz očitno šel predaleč in očitno preveč negativni so bili nemški učenjaki.

*) Literatura: Članki v letošnjem in lanskem Kampfu in Akademiji; R. Tayerle: Právo na samostatnost odborového hnutí; Otto Bauer: Krieg oder Friede in den Gewerkschaften. Poročila o kodanjskem, dunajskem in praškem zboru ter o spravnih konferencah v »Arbeiter Zeitung« in »Právu Lidu«.

**) Sociologija, spisal Dr. Aleš Ušeničnik. Leonova družba 1910. Katoliška bukvarna. XV+839. — Ludvik Gumplovicz, Sozialphilosophie, Innsbruck. Str. VII+162.

Zadnji sociologični kongres je zaradi tega posebno važen, ker je končno priznal sociologijo tudi nemški učeni svet kot samostojno vedo, ki se da precizno ločiti od ostalih. Sociologija obsega nauk o postanku, razvoju in smotru posameznih oblik človeške družbe in človeške družbe sploh, mora torej imeti pred seboj človeka v sožitju; brezdvomno se more z njim pečati prav tako kakor prirodoslovje, ko preiskuje in premotriva bitje in življenje rastlinsko in živalsko.

Kolikor je sociologija čista prirodoslovna veda, konstatira, kako živi človek povsod na zemlji v različnih skupinah kako so se te skupine tvorile in prehajale druga v drugo. Sociologija temelji kot prirodoslovna veda v antropologiji in etnologiji. Ker pa je za sociologijo najvažnejše konstatirati prehajanje ene družabnih oblik v drugo tekom različnih dob in na različnih tleh, nastopa kot druga temeljna veda sociologije zgodovina. Že etnologija in zgodovina imata nalogo ozirati se na različne tvorbe človeških skupin tekom različnih dob in v različnih delih zemlje; zaradi tega se tudi sociologija dolgo ni mogla javljati kot samostojna veda. Ko je nastopila, so se bili temelji te vede: antropologija, etnologija in zgodovina že tako široko razvili, da je bilo potreba iz njih posebne sinteze, ki je iz ostalih dejstev opredelila one, ki se nanašajo na tvorne oblike človeške družbe, in jih tako napravila pregledne in razumljive.

Na tej poti je sociologija prirodoslovna veda; postaja pa transcendentna šele takrat, ko sega nazaj v postanek človeškega sožitja ali ko posega naprej sklepajoč o končnem smotru človeške družbe sploh. Ta drugi del sociologije je imenoval Gumplovicz socialno filozofijo. Socialna filozofija v zvezi s teorijo spoznanja in religijsko filozofijo se končno strinja v splošno filozofijo, ki ima šele podati vesoljno svetovno podobo.

Naloga znanstva, kakor pravi prav dr. Ušeničnik, je, da konstatira pojave, ki se dogajajo v nas in izven nas, in da po enakosti in sličnosti pojavov določa zakone. Pojmu zakon se torej ne sme podlagati nič transcendentnega, nadprirodnega, marveč zakon je le konstatiranje dejstev, ki se po istem načinu in z istim ali vsaj sličnim učinkom dogajajo. Človek s svojim razumom nikdar ne obseže vseh dejstev, ki se dogajajo v njem in izven njega, tako, da jih bode mogel popolnoma skupljati po enakosti in sličnosti; zato pa tudi ne more imeti noben zakon vedne veljave, ampak le toliko časa, dokler se človeškemu razumu ne posreči najti dejstev, ki niso s pojavom več v zvezi, ki torej razdirajo veljavnost prvotnega zakona kot konstatiranje enakosti dejstev

na istem pojavu. No vendar naj bi imela veda, ki jo zastopa dr. Ušeničnik, »absolutno prav«. Absolutna resnica izhaja, kakor pravi dr. Ušeničnik, iz večno veljavnih vesoljnih idej kakor: bog, posmrtnost, odgovornost življenja. Le veda, ki jo zastopa dr. Ušeničnik, ve absolutno in pozitivno odgovor na vse, mora vedeti za vse odgovor, ker se naslanja na večne in splošno veljavne osnovne ideje: bog, posmrtnost, odgovornost življenja. S pomočjo sholastične filozofije in navidezno eksaktne dedukcije je mogoče krščanski vediti dajati odgovor na vsako vprašanje. Zato je za priproste človeške narave, ki hočejo ujedinjenja samih seboj, edino pravo znanstveno stališče ono, ki se imenuje krščansko znanstvo.

Najlažje stališče ima krščanska znanstvena metoda pri duhovnih vedah, ko obravnava transcendentna vprašanja. Tu posvetni učenak priznava nezmožnost ali slabost človeškega razuma, dajati na vse odgovor, krščanski učenjak iz svojih osnovnih idej pa brezobzirno daje »večne« nauke. Nihče ne more živeti brez takega ujedinjenja, pravi Tolstoj, ki je segel po samokresu, dasi je bil sicer v blagostanju in srečen v rodbini, le zato, ker ni vedel končnega odgovora vprašanju: odkod, kam in čemu? Tak človek se mora postaviti na stališče dr. Ušeničnika, ali na kako drugo več ali manj mistično stališče.

Kakor je boj na transcendentnem polju s krščansko znanstvom nemogoč v ožgled stremljenju človeka po končnem pozitivnem odgovoru, tem lažji je boj s krščansko znanstveno metodo in šolo ondi, kjer stojimo na prirodoslovnem polju. Tu je človeško stremljenje konstatiralo že toliko brezštevilnih dejstev, jih je med seboj toliko primerjalo, razbralo in strnilo, da so pristopni in razvidni njegovemu razumu zakoni, po katerih se pojavljajo prirodne sile in po katerih se je tvorila človeška družba, iz katerih se da sklepati na smer, v kateri se prelivajo in stopnjujejo one ter streme naprej oblike človeškega sožitja.

Seveda se tem potom tudi dajo konstatirati dejstva in zakoni, ki so v nasprotju z marsikaterimi transcendentnimi trditvami krščanskega znanstva. Tako trdi n. pr. Ušeničnik, da so etična načela, pojmi o dobrem in slabem dani človeku že a priori in da jih čutijo v sebi vsa človeška plemena, kamor in kadar se ozremo po zemlji in v zgodovino. To mora trditi, ker mu je etično načelo, izhajajoče iz božanstva, in ker smatra etično načelo kot direktno božjo zapoved, vloženo v dušo vsakemu človeškemu bitju, ustvarjenemu po božji podobi.

Temu nasproti pa je konštatirala etnologija, da so še danes človeška plemena, ki niti nimajo izraza za dobro in slabo, katerim pomenja dobro le toliko, »kar je naše«, in zlo toliko, »kar ni naše«, kjer je torej posest kake stvari obenem pojem za dobro. Etnologija konštatira, da se je dejansko etično načelo dobrega razvilo iz pojma »moje« in »ne moje«, »naše in tuje«; to kar je naše in znano, to je dobro. Pleme Bakairi imenuje dobro to, kar »mi«, kar »imamo mi«, slabo to, kar »mi nismo«, česar »mi nimamo« (v. Steinen »Ueber den Kulturzustand der heutigen Ufbevölkerung in Zentralbrasilien«).

Ako se da torej prirodoslovnim potom konštatirati, kako je pojem o dobrem nastal, potem to seveda ni več apriorna osnovna božanska ideja, marveč je enostaven pojav na razvoju človeške družbe. Razpravljanje o transcendentnih vprašanjih in filozofija sploh je potrebna človeku le kot podnet za preiskavanje in premostrivanje, znanstvo samo pa se mora zadovoljiti z onimi rezultati, ki so pristopni po induktivnem empiričnem potu. Ne more torej biti druge prave metode in šole, nego prirodoslovna.

Dr. Ušeničnik se naslanja pri svoji razdelitvi precej na nemške učenjake. Zato je dobila njegova sociologija tak obseg, da ne govori le o razvijanju človeške družbe in njenih smotrih, ampak nam celo prinaša proračun avstrijske države, nam razlaga pravo in lastnino ter poselski red ter se spušča na celih 300 straneh v polemiko s socializmom. To, kar nam dr. Ušeničnik v svoji sicer skrbno izdelani knjigi podaja, ni sociologija, ampak pregled posameznih socialnih ved in deloma dnevnih političnih vprašanj

Zopet to, kar nam podaja Gumplovicz v svoji socialni filozofiji, ni končna sinteza podatkov prirodoslovne sociologije, marveč precej publicistična polemika o liberalizmu, socializmu, klerikalizmu itd. Knjiga dr. Ušeničnika je pisana po vseh pravih sholastične filozofije, zadnje predsmrtno delo Gumplovicza pa je delo s seboj neednega in nezadovoljnega učenjaka, ki ni mogel priboriti priznanja svoji s toliko gorečnostjo zastopani in tako intuitivni ideji o postanku in razvoju človeške družbe. V socialni filozofiji Gumploviczevi mrgoli vse polno paradoksov in protislovij; pisal je ni filozofično umerjen duh, ampak nemiren iskalec novih oddelov človeškega znanja, nezadovoljen z lastnim uspehom.

In vendar se moti Gumplovicz v vsej svoji uverjenosti, da je kot ženij po lastni intuiciji dobil veliko novo idejo. Ali ne izraža že Karl Marx v »Komunističnem manifestu« leta 1848. temeljne

ideje o državi kot najmenitnejši obliki, v kateri se javlja človeška družba: »Politična oblast v svojskem smislu je organična oblast enega razreda za zatiranje ali boljše izkoriščanje drugega.« Kar je Karl Marx pred 60. leti v kratkem stavku tako markantno povedal, do tega je prišel Gumpłowicz, ko je preiskoval različne človeške skupine tekom zgodovine in konstatiral, da je, kjer je prvotna država postala, nastala le tako, da je eno pleme podvrglo drugo v svrhu izkoriščanja premaganca in v svrhu večjega blagostanja zmagovalca. Kjer vidimo v človeški zgodovini poznejše nastop države na drug način, vidimo, da to ni več prvotna tvorba, marveč drugotna po vzgledu že obstoječih držav in po spoznanju koristi organizirane politične moči v obliki države. Ako se je Švica tvorila kot država, tedaj je to sekundaren pojav; tak je tudi Avstrija z geslom: »Bela gerant alli, tu felix Austria nube«. In tako nastajajo v zgodovini nove države po vzgledu že obstoječih držav. Dejansko se da tudi docela umetno državo ustanoviti, kakor v Afriki Liberia, ali to je razumen človek storil kot poizkus na podlagi zgodovinskih izkušenj.

Kjer pa je država avtohtono nastopila, dobimo v zgodovini vedno le ene in iste primere, da je eno pleme, hoteč si zagotoviti životne potrebščine ali iskaje večjega blagostanja, napadlo drugo pleme, da si ga izkoristi. Stare grške države tvorile so se vse tako, da je jonsko pleme prišlo preko Male Azije, dorsko iz severa, da je podvrglo mirne stare prebivalce in si razdelilo ozemlje med seboj.

Zmagovalec je zasnoval prve grške države. Tako je tudi roparsko pleme zasnovalo Rim in si podvrglo skoro ves znani svet vedno le v obliki, da je gospodujoče latinsko pleme zaslužilo vse rodove v svrhu povečanja lastnega blagostanja in umstvenega razvoja. Germanske države so še bolj eklatantni primeri, ker bliže našemu spominu pristopen zgodovinski pojav: bojne čete germanske so napadle in razkosale obširno rimsko državo ter si posamezne dele med seboj razdelile kot plen vojakov-zmagovalcev pod svojim vojskovodjem-kraljem.

V prvotni zgodovini in med divjimi afriškimi in ameriškimi plemeni nahajamo, da eno pleme v boju ali iztrebi premaganega ali se z njim docela zlije, da torej ne nastopi grupiranje zmagovalcev-gospodov nad premaganci-sužnji; tod ne vidimo niti držav niti napredka ali vidnega razvoja. Šele ko zmagovalno pleme zaslužni delo premaganca nastopi gospodarski in kulturni napredek. Gonilna sila in obenem tvorna sila človeške družbe torej je iskanje životnih potrebščin. Napredek nastopa tam, kjer

zadovoljevanje teh potrebščin nastopi v višji meri potom prisilnega dela.

Kakor ne moremo konstatirati duha brez telesa, tako se razume, da je telesna hrana predpogoj vsakemu mogočemu razvoju človeka; tvorjenje teles, razvoj teles je predpogoj tvorjenja duha, n a g o n p o h r a n i mora torej biti prvotni nagon, ki je človeka gnal v prvo družbo. Tudi razdvojitev spola ne more pomenjati drugega, nego osamosvojitve enega dela človeka za pridobivanje in iskanje hrane družno. Samica, ki nosi, je manj sposobna nabavljati hrane, nego mož, neodvisen od telesnega ploda, in delitev spola zopet ni nič drugega kakor stremljenje, kako vstvarjati moč telesa, diferencirati se po kraju, podnebjju in po delu.

Temeljni znak družbe je diferenciran individij. Le potom spolne delitve je diferenciranje postalo mogoče pod istočasnim vplivom vnanje prirode. Gozd je izobrazil (gestaltet) lovca, morje ribiča, nepregledne stepe so izobrazile nomadaskitalca, rodovitna dolina in solnčni breg sta izobrazila miroljubnega pastirja in poljedelca.

Priroda je torej prva tvoriteljica razlike na človeškem telesu in duhu. Različnost plemen ni nič drugega, nego odsev različnih vtisov prirode, ki nas obdaja. In po spolu je mogoče, da se ti različni vtisi potom prenašanja, podedovanja med seboj križajo, stopnjujejo in razmnožujejo v neskončnost. Kakor je človek pod stotisočletnim vtisom obdajajoče prirode prišel do gotovega obraza življenja, tako se je razmnožil, kakor mu je to priroda dovoljevala, ko so prenehavale antidiluvialne povodnji, viharji in vulkani, se je zemeljska skorja pomirila, se ublažilo podnebje in so izginili zmaji — zveri —, tako je bilo mogoče, da se je iz rodbine na gotovem kraju tvorilo pleme.

Ugodne geologične in geografične razmere so izobrazile človeka in pleme; one pa so mu vstvarile, ko se je razmnožil, tudi prvo pomanjkanje, pahnile so ga iz prirodnega raja. Rajska doba je minila v trenutku, ko je preobilnemu plemenu začela primanjkovati hrana. Životni nagon je nastopil in gnal lovca, ribiča in nomada, da si je iskal plena in ga obilo dobil, ko je naletel na mirnega poljedelca in pastirja, se polastil njegovega imetja, njega pa zaslužnil. V trenutku, ko je premagalo bojevito pleme nebojevito delavno, nastala sta dva sloja, gospodov in sužnjev; ko je zmagovalec vzel s silo, kar je pridelal zmaganec, nastala je lastnina. Zapoved zmagovalca sužnju, da mora živeti po njegovih šegah in njegovih običajih, je bila prvi

zakon. Dva različna gospodarska sloja, lastnina in zakon — označujeta državo.

Organična sila, lastnina in zakon so še danes temeljni znaki držav; kjer le enega teh znakov odvezamemo, ne moremo si misliti več naše moderne države.

Temeljna ideja Gumpłowiczeve sociologije je ravno tvoritev države in konstatiranje teh znakov; storil je to tako intuitivno, tako empiričnim potom, da se njegova trditev ne da več omajati. Ako Wundt trdi, da je država nastala tudi iz sožitja samega potom šege, ali pa da je država nastala vsled razvoja religije in zavladanja duhovništva, potem so to družabne tvorbe in oblike, katere nahajamo še dandanes pri plemenih, ki pa ne tvorijo države. Tudi plemena in pozneje rodovi kažejo neko diferenciacijo med posameznimi pripadniki: po telesni moči, po spolu, po umstvenem razvitju. Tudi pri plemenih fetišistih nahajamo že čarovnike-duhovnike, ki so često tudi voditelji plemen in sodniki. Tudi pri poljedelskih plemenih konstatiramo patriarhat: diferenciacijo, ki nastane po spoštovanju starišev in starosti, diferenciacijo starosti in mladosti, izkušnosti in neizkušnosti. Nikjer pa pri njih ne najdemo znakov države, to je organizacije sile, lastnine in zakona.

Dokler sta vladala šega in običaj, poljedelsko pleme uživa družno skupaj plode skupnega dela; zavest ima o pravici do skupnega uživanja, nima pa zavesti lasti. V človeški zgodovini nahajamo to zavest le tedaj, ko se je zmagovalec s silo polastil plodu tujega dela in prostora, in le tam daje zmagovalec zakone v varstvo lastnine. In ono pleme, ki je organsko silo najbolj predstavljalo (rimsko), nam je dalo tudi najpreciznejše pojme in najstrožje zakone o lastnini.

Ostajajo torej temeljni znaki države: organizirana sila, to je sloj oboroženih gospodarjev, in sloj brezorožnih sužnjev, lastnina in zakon; pri rodovih in plemenih pa dobivamo en sam sloj lovcev, ribičev, nomadov ali pastirjev, ki skupno in le toliko delajo, kolikor rabijo za životne potrebe, in katere vodita šega in običaj.

Že iz tega razločka samega je razvidno, da država sploh ne more nastati drugod, nego tam, kjer eno pleme z orožjem pre-maga drugo. Ako iščemo vzrokov tega gibanja, dobimo jih po eni strani v razliki prirode, ki vstvarja razlike plemen, in v nagonu po hrani. Pomanjkanje hrane in iskanje nove hrane je oni moment, ki žene eno pleme na drugo. Kakor hitro se ustanovi država, pa se pokaže nova višja diferenciacija, to je, gospodujoči

sloj se vsled brezdelja in izobilja hrane dvigne kulturno nad sužnja, razvija se bistreje intelekt. Ta ustvarja nove potrebščine, daje mesto stremljenju po boljšem in višjem.

Ako preiskavamo ta drugi človeški nagon, dobimo njegove sledove res globoko nazaj v prazgodovini človeštva. Poleg nagona po hrani je to drugi primarni nagon, katerega lahko kratko imenujemo nagon po moči. Prvotna človeška nagona sta torej nagon po hrani in poleg njega nagon po moči. Prirodoslovno moremo zasledovati postanek tega drugega nagona v one antediluvialne dobe, ko je človek živel v bujni premogočni prirodi, ko je zemeljska skorja bila še nestalna, ko so sledili izbruhi vulkanov vesoljnim potopom, ko so neznanski viharji uničevali cela ozemlja in ko so zemljo obljudovali zmaji. Takrat je morala priroda v človeku neizmerne groze pred grozotnimi svojimi pojavi, čustvo odvisnosti in ničnosti človeške sile.

Kakor je pomanjkanje hrane, lakota, gnala človeka naprej, da si je z vedno večjim naporom iskal hrane, tako je groza gnala človeka naprej, da se je učil spoznavati prikazni prirode in se začel boriti proti prirodi. Kakor je torej lakota ustvarila nagon pridobivati, tako je groza ustvarila nagon stremeti in spoznavati. Prvi moment spoznavanja je bilo čustvo groze, ki se je izpreminjalo v češčenje neznanih prirodnih prikazni. Čut človeka, da je nekaj močnejšega nad njim, dal mu je prve giblaje religije. Napačno je razrejati torej človeka po smotrih njegovega dejanja; edino, kar je mogoče empiričnim putem določiti, so človeški nagoni iz potreb, kakor se pojavljajo na posamezniku.

(Konec.)

SR. JAKŠIČ:

Razredni boj in agrarno vprašanje v Bosni in Hercegovini.

V sedanjem času se vodi v modernih deželah, v kojih je že davno zavladal kapitalistični način proizvodnje, boj med buržoaznim in proletarskim razredom, in nekoja dežela stoji pred socialno revolucijo, v kateri bo proletariat porušil kapitalistični dru-

žabni red. Dočim je v kulturnih deželah položaj tak, se v Bosni in Hercegovini danes vodi pretežno boj med fevdalnim in buržoaznim razredom, — boj, ki je bil na Francoskem v osemnajstem stoletju, v Nemčiji, Avstriji in drugih državah v devetnajstem stoletju završen z zmago buržoazije. To dejstvo predočuje, koliko odzad sta Bosna in Hercegovina v primeri z drugimi državami. Mnogo je vzrokov tega zaostajanja. Bosna in Hercegovina sta imeli v preteklosti ono srečo, da so se za nju veliko puščili razni mogočneži, med ljudstvom pa so vedno vladali razni vplivi, koji so mu onemogočali uspešno in zmagovito akcijo proti tlačiteljem. Do 1878. leta sta ti deželi spadali pod Turško, katera je i danes zaostala in nekulturna kot takrat, ko sta bili Bosna in Hercegovina pod njeno oblastjo. Turčija ni bila zmožna reševati socialne probleme, koji so vstajali med ljudstvom, katerim je vladala, ter ni imela volje, da sama od sebe vstreže željam podjarmljenih narodov.

V Bosni in Hercegovini je obstajal in obstaja važen socialni problem: *agovsko in begovsko lastništvo zemlje*, *kojo obdelujejo kmetje*. Kmetje obdelujejo zemljo, in celo tretjino (ponekje četrtino ali petino) čistega pridelka morajo dajati lastnikom zemlje, *agom in begom*. Daleč bi nas zavedlo, ako bi razpravljali, na kakšen način je došlo do takšnih agrarnih odnosajev; toda vsekako se to da najkrajše in najlažje razložiti na ta način, da so *age in begi*, kateri so skoro vsi muslimani, prišli do lastništva zemlje s pomočjo *nasilja*, ki so ga mogli izvrševati, ker so Turki imeli oblast v svojih rokah. Dandanes je nekaj *ag in begov* pravoslavne in katoliške vere, toda večinoma so postali takšni šele izza okupacije. Proti svojemu neznosnemu položaju so se kmetje za turške dobe večkrat spuntali in zbumili. Prav kmetstvo je bilo povod vsem ustankom, koji so se dogajali. Budna »zaščitnica«
zatiranih narodov, Evropa, se je brigala, kako bi bosensko-hercegovski narod rešila iz neznosnega položaja in kako bi prestregla vzroke nemirov! Avstro-Ogrska, koja v drugih delih sveta nima svojih kolonij, je že davno škilila na Bosno in Hercegovino. Ona se je smatrala poklicano, da kot mandatar Evrope reši narod v teh deželah. Sešel se je Berlinski Kongres in to je v resnici dal Avstro-Ogrski pooblastilo, da okupira Bosno in Hercegovino. Delegat Avstro-Ogrske, grof Andraš, je govoril na kongresu, kako bo prva naloga njene uprave v novo zasedenih deželah *rešite v agrarnega vprašanja*.

Ali je Avstro-Ogrska izpolnila svoje obetanje? To vidimo danes po okupaciji in aneksiji, po dvaintridesetih letih njenega vla-

danja. Agrarni odnošaji se dandanes nahajajo v istem stanju kakor i pred okupacijo. Avstro-Ogrski ni bilo mar, da reši narod neznosnega stanja, in da odstrani kmetstvo; ona je čez nekaj let onemogočila upore, a ne z odstranitvijo vzrokov, marveč z brutalno silo, ona je došla v Bosno in Hercegovino zaradi svojih kapitalističnih interesov, zaradi uvažanja proizvodov na bosansko-hercegovske trge in izvažanja surovin iz prirodnih dober dežele, ki niso bila eksploatirana. Zaradi svojih kapitalističnih in agrarnih interesov je puščala kmetstvo vprašanje nerešeno. Ti interesi obstojajo v sledečem. Ako bi se rešilo agrarno vprašanje, bi bila dana možnost za povzdigo domače industrije, kar bi škodilo interesom avstro-ogrskih kapitalistov; agrarna produkcija bi se povečala, kar bi škodilo interesom avstro-ogrskih agrarcev; narod bi se kulturno povzdignil in zahteval bi političnih svoboščin, kar se zopet ne vjema z računom onih gori, ker bi se vsled tega zmanjšala njihova moč in ne bi imeli tako ugodnega terena in mosta za prodiranje dalje na Balkan, in končno bi se z rešitvijo agrarnega vprašanja gospoda zamerila bosensko-hercegovski muslimanski fevdalni aristokraciji, koja ji kot konservativni element lahko služi za njene načrte.

Takšni odnošaji so bili in so danes še ovira vsakega ekonomskega, kulturnega in političnega napredka. In trpelo se je, dokler se je moglo. Razvijanje domače buržoazije in proletariata, pojavljanje zahtev po političnih svoboščinah in mnogi vnani dogodki so povzročili uvajanje znane Ustave. Iz vseh narodnih krogov se je naglašala i zahteva po rešitvi agrarnega vprašanja. Tudi merodajni faktorji so se morali začeti pečati z mislijo, da rešijo to vprašanje, in so ga prepustili Saborju, da ga rešuje. V Saborju so predstavitelji mlade buržoazije in fevdalcev. In takšen Sabor, sestavljen iz teh dveh razredov, naj reši to popolnoma razredno vprašanje. Boj se je že začel. Buržoazija hoče obligatni odkup kmetov z najetjem posojila pri privilegirani banki (torej, da spravijo dobiček buržoazni denarni zavodi), vlada stavi Saborju predlog o fakultativnem (prostovoljnem, ob soglasju kmeta in age) odkupovanju kmetov, a fevdalci povdarjajo, da agrarno vprašanje ni nobeno javno pravno vprašanje, ampak privatno pravno, vprašanje zasebnih odnošajev med ago in kmeti, pa vendar soglašajo z vladnim predlogom, ki jim ugaja.

Seljaki, kmeti, pa ne mirujejo. Kažejo se znamenja, da nočejo več trpeti sedanjega stanja, ampak da se hočejo že vendar osvo-

boditi kmetškega jarma. Minolega leta smo bili priča kmetških nemirov, ki so se pojavili v banjaluškem okrožju, izražajoč se v tem, da se ni odrajtaval hak (tretjina) in da so mirno demonstrirali tisoči demonstrantov. Gosposka, zaščitnica »svete zasebne lasti«, je takoj ukrenila najstrožje korake proti tem »buntovnikom«. Da-li bi te odredbe gosposke preprečile nemire, je dvomljivo, ker so seljaki, kot se zdi, pripravljeni na odločen boj; toda dejstvo je, da so se seljaki umirili in da dajejo hak zgolj vsled sveta svojih poslancev, koji so jim obetali, da Sabor še te jeseni reši vprašanje o obligatnem odkupu. Če se to ne zgodi, smo prepričani, da se bodo nemiri še v tem letu ponovili v ostrejši obliki. To je popolnoma pojmljivo, ker se sedanje stanje ne da več prenašati.

Bosensko-hercegovski Sabor je sedaj zbran. Kakor vse pravi, se bo še v tem zasedanju bavil z zakonsko osnovo o fakultativnem odkupu kmetov. Poglejmo, kako je sestavljen Sabor, koji bo reševal to vprašanje. V prvi vrsti je 20 virilistov, koji, ker jim Sabor ni dal dolžnosti zahajati k sejam niti pravice dobivati dnevno, tudi ne zahajajo k sejam, in ako pridejo, bodo gotovo glasovali za vladin predlog. Z izvoljenimi poslanci je pa tako-le: Srbska Narodna Organizacija ima 31 poslancev, od kojih velika večina, okoli $\frac{4}{5}$, zastopa buržoazno stališče in so privrženci obligatnega odkupa. Ta organizacija se na vnanje predstavlja kot jedinstvena. Hrvaška Narodna Zajednica, koja šteje 12 poslancev, zastopa tudi buržoazno stališče in dela soglasno s srbskimi narodnimi poslanci. Muslimanska Narodna Organizacija ima 24 poslancev in vsi so fevdalci, večinoma bogati age in begi (nekateri nepismeni in vsi polpismeni) in nekaj inteligentov; vsi poslanci te organizacije bodo za fakultativni odkup. Preostaja še Hrvatska Katoliška Udruga, klerikalna stranka, ki ima 4 mandate in bo glasovala bržčas za vladin predlog. Po tem računu bi moral biti sprejet sklep o obligatnem odkupu, a razume se, da le v tem slučaju, ako se vladi ne posreči pridobiti za svoj predlog nekterih poslancev in ako se ne najde nekakšna »sporazumna« rešitev. Kmalu nam bodočnost pokaže, kakšno odločitev prinese Sabor. Ta odločitev bo velike važnosti, ker bo odločevala o tem, ali se bo kmetstvo odpravilo legalnim ali revolucionarnim potom; kajti v najkrajšem času mora biti odstranjeno.

Videli smo, v kakšnem stanju se nahajata dve stranki: fevdalni in buržoazni razred; videli smo, kako se napram ti borbi vede inozemski kapitalizem, predstavljan od avstrijske, ogrske

in bosensko-hercegovske vlade; sedaj pa poglejmo, kako se na-
pram ti borbi postavlja socialna demokracija in proletarski raz-
red. V teh deželah je že veliko število modernega proletariata,
nekaj domačega, nekaj tujega, kojega ustvarja in privlači domači
in osobito tuji kapital, in je torej tudi njegova beseda jako važna.

Socialna demokracija v Bosni in Hercegovini ima v svojem
programu zahtevo po obligatnem odkupu kmetov z
državnimi sredstvi brez povračila od se-
ljakov. To ni prava socialistična zahteva, v kolikor se to
vprašanje rešuje parlamentarnim potom, marveč pravo sociali-
stično revolucionarno stališče bi bilo: ekspropriacija zemljišč ag
in begov in prenos v seljaške roke. In socialna demokracija, vi-
deč v fevdalizmu in kmetstvu veliko zapreko za družabni razvitek
in svoje napredovanje, je započela živo akcijo za odpravo
kmetstva in odstranitev fevdalizma. V tem slučaju se ona, dasi
po drugem potu in z odločnejšimi koraki, bori vzporedno z bur-
žoazijo zoper skupnega sovražnika. Z rešitvijo agrarnega vpra-
šanja v seljakovo korist bi seljaki postali lastniki zemlje, prešli
bi v kapitalistično družbo; toda mi vemo, da je to neizogiben
proces, da se družba mora razvijati iz fevdalizma v kapitalizem,
da se pozneje pretvori v socializem, in zato tudi akcije socialne
demokracije v Bosni in Hercegovini niso nič drugega nego
pospešitev družabnega razvitka. V takem slučaju
proletariat, kakor je bilo i v drugih deželah, pomaga
buržoaziji, da izbojuje svojo zmago, da bi on pozneje zrušil buržo-
azijo in v socialni revoluciji izbojeval svojo, proletarsko
zmago. Če bi se sprejela zahteva socialne demokracije, da
kmetje ne vračajo odkupnine, bi se seljaki, postavši maloposest-
niki, proletarizirali kasneje, toda i naravneje; če pa se izpolne
zahteva buržoazije, da kmetje vračajo posojilo bankam, se bodo
v prav kratkem času sproletarizirali in nitj ne bodo preživeli
dobro buržoazne periode, in prišli bodo v proletariat i brez tiste
kulture, koje bi jim v rednih razmerah moglo dati maloposestno
stanje. Na delo med ta proletariat, i v jednom i v drugem slu-
čaju, pride socialna demokracija lahko v istem času. Ako bodo
preje proletarizirani, se bo z večjim naporom i pozneje lahko
agitiralo med takim proletariatom, ker so nekulturni, in socialna
demokracija jih mora učiti i onega znanja, koje se pridobiva v
osnovni šoli. Ako se proletarizirajo kasneje, pridejo seveda v
maloposestniškem položaju do neke kulture, in dalo bi se torej
med njimi delati. Kot dokaz tega navajam primer, da je v Bosni
in Hercegovini dandanes masa proletariata, ki je od kmetskega

stanja prešel v proletariat, a te mase se jako težko ali pa celo nič ne organizirajo, ker so docela nekulturne: $\frac{5}{6}$ teh proletarcev ne zna ne čitati ne pisati. Zahteva socialne demokracije seveda ne bo sprejeta. Zahtevo buržoazije bo sprejel Sabor, ne bodo je pa odobrile vlade monarhije, koje imaju odločilno besedo, in bo torej ostalo ali sedanje stanje ali pa fakultativni odkup, kar je skoro eno in isto. I to i ono zavlačuje odstranitev kmetstva v nedoglednost in vstvarja užasne razmere. Če bo tako, porečejo na vsak način seljaci tudi svojo besedo, in če ne izlepa pa izgrda bo odpravljena ta sramota dvajsetega veka.

Z odstranjevanjem fevdalizma stopata na plan dva moderna razreda: buržoazija in proletariat. Tako bi bilo v samostojni deželi. Toda Bosna in Hercegovina sta koloniji. Bosensko-hercegovska buržoazija in proletariat imata še enega skupnega sovražnika, in ta je tuji avstroogrski kapitalizem. Za interese tega kapitalizma dela dunajska, peštanska in sarajevska vlada. Da onemogočijo razvitek naroda v svojih kolonijah, te vlade preprečujejo vse politične svoboščine. Proletariat se z vsemi močmi bori za politične svoboščine, za razširjenje ustavnih pravic, toda delo buržoazije je v tem oziru jako mršavo. Na ledjih naroda se dandanes dviga buržoazija. Njen razvoj najbolj ovira vlada in ta buržoazija vodi danes pomirljivo, da ne rečemo sporazumno politiko z vlado. To se najbolje lahko vidi pri glasovanju za proračun. Vsi buržoazni in fevdalni poslanci, skoro celi Sabor, izvzemši nekoliko poštenih nacionalnih idealistov s Petrom Koričem in Simom Erakovičem na čelu, je glasoval za vladin proračun in s tem dal vladi priznanje za njeno tridesetletno absolutistično delo. Buržoazni poslanci so se odločili, da glasujejo za vladin proračun, to storijo iznova te dni, in izkušajo s pomočjo vlade pridobiti kaj za svoj buržoazni razred. Oni so se torej odločili, da postopoma v dolgotrajnem času pridobijo kaj zase, ne pa da si z opozicionalnim postopanjem v kratkem času izbojujejo več pravic, v prvi vrsti revizijo sedanje Ustave, koja jim zožuje kompetenco za reševanje deželnih poslov. Da prinese ta pomirljiva politika škodo i sami buržoaziji, o tem se bo ona šele prepričala, ko vlada nekoč ne bo hotela ničesar več prostovoljno dajati, a buržoazija ne bo sposobna za boj, ker jo bodo vlade kumpirale, kakor se je zgodilo i na Hrvaškem. Naša buržoazija uganja danes tesnopršno politiko, odpovedala se je svojim nacionalnim idealom, pokazala, da še sedaj ne mara biti v stanu izbojevati narodno ujedinjenje in osvobojenje, in bo tako mirno proživela svojo parazitsko vlogo, in zapustila proletariatu nalogo

da izvrši mnoge zadače, koje je zgodovina namenila buržoaziji. Proletariat bo to tudi moral sprejeti in s svojim osvobojenjem bo osvobodil narode iz vsake kapitalistične in nacionalne sužnosti.

Socialna demokracija v Bosni in Hercegovini ima danes jako težaven položaj. Ima pred seboj troje razrednih nasprotnikov: fevdalizem, tujo buržoazijo, domačo buržoazijo. Ko pade fevdalizem, mora se boriti proti obema kapitalizmoma, ki ju bo, hkratu s proletariatom vsega sveta, pokopala v grob. Stalno napredovanje delavskega pokreta v Bosni in Hercegovini nam daje garancije, da bo socialna demokracija tudi mogla izvršiti svoje težke historijske naloge. Vkljub vsem nasprotnim okolnostim se razmere ipak razvijajo v našo korist, vsi dogodki dovajajo vodo na naš mlin, in to nas tudi ohrabruje za veliko delo za osvobojenje delavskega razreda. Ako je v Bosni zadnji padel fevdalizem, ne bo zadnja, ko bo padel kapitalizem.

Pregled.

Dijaški.

G. urednik! Nekje sem bral pred nedavnim, da je dijaška politika znak prvih razvojnih korakov naroda; slovenski narod pa da je že tako daleč, da mu ni treba dijaških politikov; dijaško delovanje da naj ne prestopa mejâ torišču dijaških interesov.

Ne vem, dali ste tudi Vi tega mnenja. Iz dejstva, da ste uvedli v „Naše Zapiske“ dijaško rubriko, sklepam, da ne soglašate popolnoma ž njim. In prav imate! Dijaštvo je na eni strani retorta, ki v njej vre in kipi ter se oblikujejo bodoče sestavine; kdor hoče natančno poznati te sestavine, se mora seznaniti z njihovimi prvinami, poznati mora tudi njihovo genezo. Šele tedaj bo mogoča trdna sodba o stalnosti oziroma labilnosti sestave, o njih moči in učinkih. Na drugi strani pa je ravno dijaštvo nemara najobčutnejša magnetna igla v narodu: vsak dihlahaj, vsak utrip narodovega življenja in dejstvovanja ima za posledico treslajne in od-

klone igle magnetnice. Ne torej zreti na dijaška gibanja kot na nezrele dijaške prekljarije, marveč treba ta gibanja študirati, iskati jim počela ter izslediti smer.

Pred desetletjem se je pojavila v slovenskem dijaštvu takozvana narodno radikalna struja. Bila je izključno dijaška smer, iz čisto enostavnega vzroka, ker ni imela v izvidnjaških vrstah niti enega somišljenika. Med starim slovenskim dijaštvom, zajemajočim romantiko dijaške dobe z veliko žlico in navdušujočim se za narod in njegove slavne može ter tratečim na ta način svoje najboljše sile, pa med narodnim radikalizmom, stremočim za preosnovo slovenskega dijaštva. za varstvom in razmahom njegovih sil ter pripravljajočim se za prenovitev vsega slovenskega življenja — kakšen razloček! Ni čuda, da je najkritičnejši slovenski mož na prvem shodu narodno radikalnega dijaštva v Trstu, videč to razliko, spazujoč mlade sile v najživahnejšem pulziranju, vzkliknil: „Mladina je povračilo!“ Dr. Tuma je pač raču-

nal, da ta tok mora dalje v začrtani smeri, da ta mlada sila mora podreti vse trhlo in gnjilo ter zgraditi na razvalinah mogočen stolp novega življenja, cvetoče kulture, smotrnega delovanja.

In danes! Parturiunt montes, nascetur ridiculus — mus. Kakšen padeč iz Trsta l. 1905. do Ljubljane l. 1910! Le primerjajte poročilo o tržaškem shodu v knjižici „Iz naroda za narod“ z resolucijami, ki so se baje sprejele po odhodu revizionistov na septembarskem sestanku v Ljubljani. Da se otmo pozabi, evo jih!

Narodno radikalno dijaštvo, zbrano na zaupnem sestanku v Ljubljani v dneh 6., 7. in 8. septembra 1910. izjavlja:

1. da je vprašanje vstopa narodno-radikalnih starejšin v napredna politična društva zgolj vprašanje taktike in ne principiarno vprašanje. Starejšine niso kršili s tem vstopom narodno-radikalnih principov, vsled politične taktike pa jih ne gre klicati ne odgovor. Pač pa je kritika svobodna, s katero se naj razpravlja v akad. društvih, kakor o vseh važnih problemih; (res radikalni principi!)

konstatira 2. da tov. Černič pozvan, da navede dejstva in dokaze, da so nar. rad. starejšine vstopili v narodno napredno stranko le iz materialnih motivov, ni znal navesti nobenega dejstva in je svoja tozadevna pavšalna podtikanja opravičil; (Kar je seveda le pobožna želja marsikaterega ljubljanskih starejšin. Dejstev nisem hotel navesti, ker nisem nameraval spraviti debate na osebnosti. Sicer pa kdor pomisli, kaj je pisal „Slov. Narod“ v polemiki z mladino, kaj je pisala „Edinost“, kaj so konstatirali „Naši Zapiski“ glede kupčije z odborniškimi mesti v odboru „Družbe sv. Cirila in Metoda“ in profesorskimi službami na ljubljanskem liceju, komur je znano ribarjenje na ljubljanskem magistratu, itak ve, koliko je taksirati take izjave, ki jih sprejmo ljubljanski starejšine in po njih zaslep-

ljeni abiturijenti. Na sestanku sem navajal besede „Omladine“ l. str. 162: „Mi pa smo mnenja, da je dosedanji način vstopa v politične stranke škodljiv, kajti mladino vodijo v stranko že v otroški dobi tudi račun na denar in mandate.“ Te „Omladine“ besede — in edino te sem govoril o materialnih motivih mladinov — vzdržujem v polni meri še danes.)

konstatira 3. da t. Černič pozvan, da navede dokaze in dejstva, da so se nar. rad. starejšine izneverili nar. rad. programu, ni navedel nobenega dokaza. — (Dotični pasus mojega referata se glasi: „Del takozvane nadstrankarske struje je postal strankarski in je ohranil prvotno ime“. Po mojem se je dotični del izneveril programu, saj je kršil najtemeljnejšo točko „nadstrankarstvo“. Sicer pa je interesantno, kako so se izkušali oficialni radikalci rešiti mojega pritiska z ustvaritvijo dveh narodno-radikalnih pojmov: narodno radikalne organizacije, ki je baje nadstrankarska, in narodno-radikalne struje, ki je baje kulturna, katere pripadniki pa se lahko politično dejstvujejo v političnih strankah, ki ne nasprotujejo nar. rad. kulturnemu programu! Mimogrede omenjeno: s takoiimenovano narodno radikalno kulturo se godi kakor s pozitivno idejo Cankarjevih kritikov: pojdi k Ponciju po narodno radikalno kulturo in pozitivno idejo, pa te pošlje k Pilatu, ta k Jožetu in nazadnje dospeš po dolgih mukah praznih rok do Janeza in uvidiš, da so vse fraze o narodno-radikalni kulturi in pozitivnih idejah enostavno janezovstvo.)

Te resolucije so duševni produkt narodnih radikalcev po odhodu revizionistov! Popolna paraliza pa še vendar ni zavladata: oficialni nar. radikalizem vsaj čuti svoje duševno uboštvo pa teh resolucij ne objavi! „Revizija programa“, so bučale gore — gornje resolucije so bile njihov jek! —

V najnovjšem času se je zgodilo v narodno radikalni struji ipak nekaj radikalnega: „Slovenija“, cepljena z epigoni ljubljanskega mladinstva, je izključila tri glavne revizioniste, za katerimi jih je izstopilo še dvaintrideset!

Kje so pogoji in vzroki tega radikalnega procesa?

V dijaštvu je nar. rad. struja pomenjala velik napredek, v izvedljivi življenju je doživela grozovit polom. Ljubljanski takozvani „mladini“, sami nar. rad. starejšine, so napravili politični bankrot, kateremu je za petami sledil gospodarski — duševnega pa so itak doživeli takoj, ko so zapustili dijaške vrste; v najnovjšem času pa so spočeli z ljubljanskimi „starini“ hivanščino, kakor ji ni para v zgodovini slovenskega plemena.

In izcimilo se je vprašanje: ali za bankrotnimi ljubljanskimi starejšinami ali brez njih v novo smer?

Revizionisti smo nastopili z vso silo za revizijo programa, dobro vedoč, da je raztegljivost in dvoumnost programa najugodnejši ribnik za razne ribarje; jasnost in enotnost v programu, raztezajočem se na vse panoge javnega delovanja, nas edina more obvarovati popolnega bankrota; ako pa ne more narodni radikalizem biti brez „mladinske“ slame, je boljše, če ga je čimprej konec. — Seveda, to so „me glene revizionistične fantazije“, ki za nje v nar. rad. struji ni mesta („Omladina“ VII. str. 100), da, celo „slaboten značaj“ so nam očitali! („Oml.“ VII. str. 111.)

Revizioniste, ki so izkušali rešiti nar. rad. strujo iz blata, v katero so zagazili ljubljanski mladini, je treba izpodrinuti! To so nevarni elementi, ne verujoči v mladinske avtoritete, te treba ubiti! In v nasprotju z vsemi tradicijami in težnjam radikalcev v Prago so dirigirali podpihane abiturijente v trumah v „Slovenijo“. Razvil se je boj med prvoletniki, ki so „že v tretji šoli imeli vse socialne sisteme

v malem prstu“, kot je trdil najglasnejši med njimi na sestanku v Ljubljani, in revizionisti, ki so hoteli nadomestiti nar. rad. frazo z določeno smerjo, sulfurizem s temeljito izobrazbo in vsestransko podkovanostjo. Konec: številno močnejše krilo je zavihnelo sekiro in zamahnilo, češ edino krvava operacija prinese rešitev. Če se jim je posrečilo s krvavo operacijo ozdraviti organizem, so imeli prav! Toda meni se zdi, da so nerodni operaterji pustili rano zevati, iz nje kaplja kri, po njej se zajedajo strupene bakterije v organizem. Konec koncev: duševnemu bankrotu narodnega radikalizma, javljajočemu se najočitneje z ljubljanskimi resolucijami, v kratkem sledi materialni polom. Revizionisti pa si manemo roke, slaveč operaterje s sekiro, ki so presekali žile in s tem zagradili pot bankrotnim bakterijam do nas...

Kaj storimo revizionisti sedaj, Vam sporočim prihodnjic. Za sedaj pa vesel božič in srečno novo leto!

Mirko Černič.

Zadružni.

Doma. „Agro-Merkur“ v — konkurzu. Ko se je narodno-napredna stranka na Kranjskem „pomladila“ z narodno-radikalnimi starejšinami, ki so korporativno stopili v njene vrste, je tudi izpremenila svoj nazor na zadružništvo. Saj v javnosti smo bili naenkrat presenečeni z dvema dejstvoma: z „Zvezo slovenskih zadrug“, ki naj bo denarna centrala slov. naprednih (razumi: politično-narodno naprednih zadrug) in z „Agro Merkurjem“, kakor so poimenovali zadrugo, ki naj bi bila centrala za blagovno trgovino. Ideja res v vsakem oziru dobra. Ne toliko v ožjem pomenu zadružništva, kakor v gospodarsko-političnem oziru. Kapital, ki je raztresen po deželi, naj se zbere, ž njim naj se kupčuje v blagovni trgovini, ki največ nese in ki je na Slovenskem v rokah velikih kapitalističnih tvrdk, ki jim slovenski narod ni nič več kot objekt trgovske

eksploatacije. Žal, ideja se ni izvršila, Agro Merkur je danes — po obstanku dobrega leta v konkurzu, „Zveza slov. zadrug“ pa se s težavo bori, da se vzdrži. Danes pisati o vzrokih tega poloma, ni na mestu, ker bo na podlagi razprav v sodni dvorani podana jasna in podučna slika. Konstatirati pa se mora, da pomeni konkurz Agro-Merkurja silen korak nazaj v onem zadrugištvu, ki ima glavno oporo v meščanskih vrstah. Na delavske zadruge je brez upliva, ker se jih je malo dotikal. —

Konsumna zadruga članov N. D. O. v Trstu je končala na jesen 1910 svoje prvo leto. Računski zaključek, ki ga je izdala, je pomankljiv in nepravilen. Žalosten znak združne organizacije, ki naj vrši važno gospodarsko misijo. —

Konsumno društvo za Jesenice in okolico na Jesenicah je v sept. 1910 končalo prvo leto svojega obstoja. Denarnega prometa je napravilo 129.539 kron, blaga prodalo za 56.793 kron, čistega dobička izkazuje 2.450 kron. Članov se je društvu v enem letu pridružilo 304, ki so vložili 2.524 kron, deležev 3.545 kron hran. vlog. —

V Ljubljani obstoji „Konsumno društvo“ za Ljubljano in okolico dve leti, tekem te dobe se je zbralo okrog petih društvenih prodajalen 845 družin, ki so vplačale 8.485 kron deležev, vložile hranilnih vlog 27.977 kron, kar je povzročilo, da izkazuje društvo 11.365 kron čistega dobička. —

— Zadrugiški koledar je izdal za l. 1911 pisec teh vrstic: Obsega agitatorične članke o pomenu združništva in pa opis zadrugiškega proizvajanja na Dunaju. Koledar ima 54 str. Razdelil se je brezplačno med člane kons. društev v Ljubljani, Idriji, na Jesenicah in v Hrastniku.

O češkem delavskem združnem gibanju piše Ferd. Plaser v nov. „Akademiji“ (str. 59—64); glavno se ozira na poročilo, ki ga je izdala „Osrednja zveza českoslovanskih konsumnih, pridobitnih in gospo-

darskih zadrug, s sedežem v Pragi“ za l. 1909. Ta „Zveza“ je avtonomna in v glavnem združuje zadruge, ki stoje v istem razmerju napram „Osrednji zvezi konsumnih društev avstrijskih“ kakor separatisti napram centralistom. Gibanje je mlado, ali precej obetajoče; zdi se le, da nadkriljuje v mnogih ozirih preveč strast „separativov“ trezni razum, zlasti v takih krajeh kot so Brno, Teplice, Duchcov.

V Gradcu se „Hranilno in konsumno društvo“ zelo lepo razvija. V letu 1909—1910 je doseglo že 1.451.929 kron 06 vin. blagovne prodaje in 8.008 članov. — Tržaške delavske zadruge s sedežem v Trstu izkazujejo za posl. leto 1909—1910 blagovnega prometa 873.392 kron l. Od l. 1908—1909 napredek za 42%.

Nemčija. Z mogočnimi koraki stopa glavno konsumno gibanje v Nemčiji v delavskih mestih. Hamburg ima 4 konsumna društva, ki so l. 1909 prodala blaga za 24 milijonov mark in ki štejejo 114.513 članov, ki so postreženi v 176 prodajalnah. Vsaka druga rodbina v Hamburgu je član Konsumnega društva. — Isto je v Stuttgartu, kjer obstoji znamenito konsumno društvo z 28.000 člani in z 11 milijonov mark blagovnega prometa.

Časopis „Der Konsumverein“ prinaša v 23, 24, 25 in 26 št. l. 1910 prav poučne opise o združnem življenju v Nemčiji, zlasti o kons. društvih. Za Slovence je poučen posebno članek o razmerah v Es-senu, v Kruppovem kraljestvu, kjer je naseljenih precej naših ljudi. Firma Krupp ima v službi nad 50.000 delavcev, za katere je uredila konsumno društvo s 93 prodajalnami špicerijskega in manufakturnega blaga, z 29 prodajalnami krompirja, premoga, drv in slame, z 21 pivnicami, 3 kavarnami, dvema mesnicami, dvema pekarijama, enim mlinom, eno tovarno za krtače, za led, za papirnate zavojčke, z eno čevljarско in dvema krojaškima delavnicama. 1334 oseb dela v tem konsumnem društvu.

Anton Kristan.

Založništvo L. Schwentner v Ljubljani,

Prešernova ulica št. 3

priporoča nastopne nove svoje publikacije.

Cankar Ivan, Volja in moč. Broš. K 2.—, vez. K 3.—. V treh povestih: Melila, Mira, Dana, nam kaže pisatelj disharmonijo med voljo in močjo na umetnikih, ki hrepene po najvišjem cilju, pa omagajo in se končajo spoznavši, da je cilj previsok, moči prešibke. Njih volja jih žene v obupni konec. Pisane so te povesti s tako sugestivno silo, kakršna tiči le v Cankarjevem peresu.

Janka Kersnika, Zbrani spisi. XI. sešitek: Kersnik in njegova doba. Spisal dr. Ivan Prijatelj. Kritika je soglasno priznala nenavadne sposobnosti dr. ja Prijatelja ter ga označila kot tistega, ki je poklican, da nam napiše moderno zgodovino slovenske književnosti in kulture. To knjigo bi moral imeti vsak slovenski inteligent. Cena K 250.

Leta 1911 izide še 12. sešitek kot drugi del spisa »Kersnik in njegova doba«, s čimer bođe zbirka končana.

Zbrani spisi Janka Kersnika obsegajo doslej 5 zvezkov v eleg. platneni vezbi po K 6.—, v fini pol franc. vezbi po K 7.—.

Kristan E., Samosvoj. Drama v 5 dejanjih. Broš. K 2.—, vez. K 3.—. O tem najnovjšem dramatičnem delu se je že izrazila literarna kritika najlaskaveje in je tudi uvrščeno v letošnji repertoire gledišča v Ljubljani. Zanimiva je ta drama v svoji vsebini in po svojem izbrušenem dialogu, vled česar se priporoča tudi v čitanje.

Kraigher Al. dr. Školjka. Drama v 3 dejanjih. Broš. K 2.—, vez. K 3.—. Doslej neznan slov. dramatik je posegel z veliko smelostjo v življenje sedanje, v lažnjivi morali živeče družbe in nam jo predstavil v prizorih, nad katerimi se bodo moralisti zgražali polni ogorčenja. Drama izzvni disonančno in gotovo zapusti globok sled v vsakem mislečem čitatelju.

Milčinski Franc, Pravljice. Z izvirnimi risbami Maksima Gasparija in F. Birolle. Cena eleg. vez. K 4.—. Knjiga, kakršna še ni izšla v naši literaturi. Polna prave slov. poezije, primerna otroški fantaziji, pa tudi doraslemu človeku, ki se ob nje čitanja ne more ubraniti onemu posebnemu občutku, kakršen nam polje v duši, kedar se zamislimo in utopimo v mlada leta. Duša slov. ljudstva gleda iz te knjige. Najlepša hvala, ki se more o nji izreči!

Beg A., Slovensko-nemška meja na Kotevskem. Z zemljevidom. Cena broš. 80 vin. Pisatelj je že poznan po drugih sličnih razpravah, v katerih nam je zabeležil z nenavadno natančnostjo in podrobnostjo položaj Slovencev v narodnem, gospodarskem in političnem oziru tam, kjer mejé s tujci. Na podstavi Begovih spisov bo šele mogoče sestaviti pregledno celotno sliko našega položaja, ki, žalibog, ni tak, da nas ne bi navdajal s skrbjo glede bodočnosti.

Trdina Janez, Zbrani spisi. Izšla je že deveta knjiga z zanimivimi, doslej nepriobčenimi pripovedmi. Zanimanje za Trdinove spise raste, lahko se reče, od knjige do knjige. Slov. narod spoznava, kako neizmerno ga je ljubil pokojni pisatelj, s kako skrbnostjo je studiral njegove vrline in napake. Zato pa postane Trdina nedvomno ljubljeneč naroda, eden izmed onih, ki si jih zapiše narod v srce. Trdinove spisi v roke, kdor hoče kaj govoriti o Sloveneih!

Cena IX. knjigi broš. K 250, eleg. vez. K 370.

Založništvo L. Schwentner vabi nadalje na naročbo Novih Akordov, ki so se razširili z devetimi letnikom tudi v glasbeno revijo, v nastopajočem, desetem, pa dobe novo, elegantnejšo opremo z izvirnimi inicialami in vinjetami. Novi Akordi so edini slov. glasbeni zbornik, ki se pod spretno redakcijo dr. ja G. Kreka vzdržuje že celo desetletje in častno izpolnjuje svoje kulturno poslanstvo.

Cena se vkljub znatnim stroškom za lepšo zunanjo obliko ni nič zvišala in znaša za vse leto K 10.—, za pol leto K 5.—, za posamezne številke K 2.—.